

Моїсеєнко О. Ю., д-р філол. наук, проф.
ORCID ID: 0000-0002-6262-9678

Мазін Д. М., канд. філол. наук, доц.
Національний університет
«Києво-Могилянська академія», м. Київ
ORCID ID: 0000-0002-1487-269X

МАНІПУЛЮВАННЯ ОБРАЗОМ «КИЇВСЬКОЇ РУСІ» В АНГЛОМОВНИХ ПУБЛІКАЦІЯХ РОСІЙСЬКОГО МЕДІА-РЕСУРСУ RUSSIA TODAY (RT)

Здійснено лінгвістичний аналіз стратегій репрезентації та маніпулювання образом середньовічної держави «Київська Русь» на матеріалі публікацій англomовного російського медіавидання “Russia Today”. Крізь призму медійних фреймів виявлено мовні та риторичні засоби, спрямовані на вибудову необхідної пропагандистської ідеології та керування рецепцією некритичного читача. Аналіз нарративів на основі головних контекстів використання образу «Київської Русі» в публікаціях на RT дозволив з'ясувати перелік базових мовних стратегій маніпулювання історичними концептами, зокрема стратегії атакування й ображення опонента, апелювання до авторитету, переважання запитань закритого типу, нав'язування зв'язків між означником та його довільною інтерпретацією. Проведений аналіз підтверджує цілеспрямоване використання риторичних засобів російськими медіа для спотворення історичного дискурсу в неоімперських цілях.

Ключові слова: Київська Русь, медійні фрейми, нарративи, мовні стратегії, Russia Today.

Медіа та гіпермедіа стають основним середовищем, у якому реалізуються більшість значущих для індивіда видів комунікації. Репрезентація історії в медіа стає засобом створення фреймів колективної пам'яті [7]. Дослідження, яке було проведено за ініціативою Українського інституту, «Історія ХХ ст. в європейських ЗМІ» засвідчило, що «російська перспектива» залишається інтерпретаційним об'єктивом в історичних нарративах європейських медіа, й сприйняття суб'єктності України

залишається проблемним [1]. Саме тому, для розроблення стратегій протидії «російській перспективі» інтерпретації історії України актуальними є дослідження репрезентації інших періодів розвитку України. Англomовні медіа, з огляду на популярність англійської мови у світі, мають значний вплив на формування історичної пам'яті та іміджу історичної ідентичності України в глобальному контексті.

Мета цього дослідження – на основі лінгвістичного аналізу фреймових структур виявити стратегії ідеологічної репрезентації та маніпулювання образом середньовічної держави «Київська Русь» в англomовних публікаціях російського медіа-ресурсу RT (Russia Today). Варто зазначити, що це є перше дослідження фреймінгу історичного терміну Київська Русь в англomовних російських медіа.

Середньовічна держава Київська Русь із політичним центром у Києві, найактивніший розвиток якої припадає на період II пол. X – I пол. XIII ст., є основою формування української державності, що визнається й доведене провідними вченими, зокрема одним із найбільших українських істориків Михайлом Грушевським [4, с. 241]. Водночас, зважаючи на те, що територія Київської Русі охоплювала, окрім України, географічний простір частини сучасних територій Білорусі та Росії, навколо політичної та культурної спадщини Київської Русі тривають гострі ідеологічні дискусії, зумовлені передусім категоричним та імперським наміром російської державної ідеологічної моделі «представити Київську Русь як російську державу, а з другого боку, реанімується ідея Київської Русі як «колиски трьох братніх народів», сформована радянською пропагандою й нав'язана історичній науці» [4, с. 241].

Під час активізації російської імперської політики та від початку російської воєнної агресії проти України у 2014 році прагнення монополізувати історичну основу української державності через заперечення або спотворення генетичних зв'язків між середньовічною державою Київська Русь та сучасною Україною стають тотальними та неприховано агресивними з боку Російської Федерації, яка на сучасному етапі свого розвитку

прагне вибудувати та легітимізувати новий імперський політичний і воєнний дискурс, та усілякими засобами переконати масову аудиторію у винятковій ролі Київської Русі для формування лише і тільки Російської держави. Це яскраво засвідчує нещодавня стаття В. Путіна, яка була опублікована 12 липня 2021 р., із промовистою назвою «Про історичну єдність росіян та українців», де стверджується, що лише Росія є справжнім нащадком Київської Русі: «...центром возз'єднання, який продовжив традицію давньоруської державності, стала Москва» [12].

RT (Russia Today) («Росія Сьогодні») – російська державна мережна багатомовна телевізійна компанія, орієнтована на закордонну аудиторію. Існує з 2005 року, фінансується урядом Росії, штаб-квартира компанії розташована в Москві. RT веде мовлення англійською, арабською, іспанською, російською та німецькою мовами. RT визначається дослідниками цього медійного ресурсу як постачальник російської пропаганди [9].

Матеріалом для дослідження стали англомовні публікації, розміщені на онлайн-платформі RT за період із січня 2020 по квітень 2021 року, у яких згадується Київська Русь (“Kievan Rus” у російській англомовній транслітерації). Загальна кількість знайдених публікацій зі згадкою про Київську Русь дорівнює 6 статей (п’ять авторських статей та одна редакційна стаття).

Методологічною основою дослідження є аналіз медійних фреймів (media framing analysis). Він передбачає дослідження мовних засобів, які оформлюють розуміння аудиторією запропонованої теми – предметом дослідження стають загальний зміст наративів та мовні стратегії. Дослідник Д. Віве наголошує, що фреймінг передбачає широкий спектр когнітивних процесів – таких як моральні оцінки, логічні судження (causal reasoning) та апеляції до принципів [11]. Значну роль у дослідженні маніпулятивних мовних стратегій зробили вітчизняні дослідники (див., наприклад, Белова А. Д., Дмитрук О. В. [3; 2]) Як зазначає А. Д. Белова, вивчення комунікативних стратегій призводить до необхідності чіткого усвідомлення необхідності ретельного вивчення різноманітних екстралінгвальних чинників, що впливають на комунікацію [2, с. 13].

Аналіз наративів дозволив виокремити два основні контексти, в яких використовується термін *Kievan Rus*: контекст сучасної України, якому присвячені 4 статті, та контекст сучасної Росії, якому присвячені 2 статті.

Контекст сучасної Росії

У статтях розглядаються події та політичні процеси, які відбуваються в сучасній Росії. Варто зазначити, що автором цих статей є один автор – Гленн Дізен, професор Університету Південно-Східної Норвегії, який також називає себе редактором російського двомовного журналу «Russia in Global Affairs». Поняття *Kievan Rus* у контексті сучасних подій у Росії використовується для позначення одного з етапів розвитку Росії як взаємозамінне з поняттям *Russia*, тобто використовується *стратегія констатації беззаперечного факту*:

Russia's turbulent history has largely been defined by revolutionary change. The past millennium has been siloed into fragmented periods – from the Kievan Rus, the Mongol state, Muscovite Russia [16]. (Тут і далі підкреслення наше. – О. М., Д. М.).

When Kievan Rus' fragmented and the Mongols invaded in the XIIIth century, Russia disappeared from the European map for the next 250 years [15].

Контекст сучасної України

Поняття *Kievan Rus* використовується в статтях, присвячених подіям у сучасній Україні та українським ініціативам у сфері культури. Цікаво зазначити, що авторами статей є зарубіжні фахівці, які викладають Russian Studies в таких країнах, як Норвегія та Канада, і британський журналіст. Події в сучасній Україні та українські ініціативи у сфері культури ставлять під питання прямий зв'язок між Київською Руссю та Росією. Саме тому, наративи про український контекст набувають дискусійного характеру, й автори наративів використовують певні стратегії, спрямовані на підтримку прямого зв'язку між Київською Руссю та Росією. Аналіз дозволив виділити основні мовні стратегії в контексті подій у сучасній Україні.

Стратегія атаки на опонента

Відомою формою аргументації є атаки на особистість, які включають звинувачення в некомпетентності або нещирості й не мають жодного стосунку до теми, яка обговорюється, – *fallacious ad hominem argumentation (аргумент до людини)* [8, с. 603]. Виокремлюють такі різновиди *ad hominem fallacies: the abusive variant, the circumstantial variant, tu quoque variant*.

Прямо атакує опонента *the abusive ad hominem fallacy*: опонента представляють як обмежену, нечесну людину, на яку не можна покластися, або як негативну людину в інших аспектах [5]. Форма аргументації *ad hominem fallacies* може виражатися прямими або непрямими засобами [6]. Опонентом у наративах на платформі RT є Україна, й основною формою аргументації є *the abusive ad hominem fallacy*, яка реалізується такими засобами:

- Ображення опонента.

Опонент, відповідно до погляду автора, досягнув нових ступенів дурості, *new levels of silliness*¹. Опонентом для автора наративу є Україна:

Meanwhile, censorship in Ukraine has reached new levels of silliness, prohibiting for instance a book about the Vikings by an American author because it referred to ancient Kievan Rus' as "Russia" [17].

Лексична одиниця *silliness* не є аргументативною і спрямована на образ опонента.

- Ображення партнера(-ів) опонента.

У статті “*Borsch & Bulgakov ours, Brezhnev & Bolsheviks theirs: American propaganda is driving Ukraine’s ridiculous cultural war with Russia*” говориться, що міжнародна організація *the Atlantic Council* підтримує ініціативу заперечення історичного наративу стосовно Росії як спадкоємиці Київської Русі, та в той же час міжнародна організація *the Atlantic Council* визначається як *a mouthpiece for NATO*. Лексична

¹ Тут і надалі – збережені формулювання з аналізованих текстів.

одиниця *mouthpiece*, за визначенням Оксфордського словника англійської мови, є образливою (*derogative*), таким чином закладається неповажне ставлення як до організацій, які підтримують ініціативи України, так і до України:

The Atlantic Council, a mouthpiece for NATO, aptly notes that the culture war is an arena for political competition. ... The Atlantic Council recognises the value of contesting the historical narrative of Russia being a successor of Kievan Rus, and even encouraging foreign media to change the English spelling of Kiev to Kyiv in solidarity with the ethno-cultural nationalists [14].

- Висміювання опонента.

Опонент (Україна) висміюється за допомогою використання дієслова із прямим лексичним значенням *laugh at (treat with ridicule or scorn)*. У наративах на медійному ресурсі RT робиться навмисний наголос та підкреслення лише і виключно російського варіанту англійської транслітерації назв «Київська Русь», «Київ» тощо, й водночас відбувається висміювання українських офіційних версій такої транслітерації. У згадуваній вище статті «*Borsch & Bulgakov ours, Brezhnev & Bolsheviks theirs: American propaganda is driving Ukraine's ridiculous cultural war with Russia*» її автор Г. Дісен дозволяє собі абсолютно неприйнятні та грубі стосовно культури іншої країни ремарки на кшталт: «Ви можете сміятися з нікчемних дебатів щодо “Kyiv” чи «Kiev” та чи є Михайло Булгаков російським чи українським письменником:

You might laugh at nonsense debates like ‘Kyiv or Kiev?’ or whether Mikhail Bulgakov was Russian or Ukrainian [14].

Намагання легітимізувати стратегію висміювання реалізується, з одного боку, через спробу залучення читача в уявні співавтори повідомлення через пряме звернення до читача за допомогою займенника *you* та використання модального дієслова *might (used to express possibility or make a suggestion)*, а з іншого боку, використовується емоційна негативно забарвлена лексика, коли самі дебати оцінюються як *nonsense*

(*spoken or written words that have no meaning or make no sense*). Водночас, починаючи від самого заголовку статті, автор статті розраховує, що некритичний читач не помітить факту відсутності дебатів навколо Kyiv або Kiev у самій Україні та серед неупереджених читачів взагалі. Варто зазначити, що англомовне написання міста Київ як “Kyiv” визначається офіційними правилами транслітерації в українській орфографії, і відповідно назва держави «Київська Русь» транслітерується як ‘Kyivan Rus’, що природним чином відбиває фонетичні особливості вимови цих назв українською мовою. Таким чином, в аналізованій статті штучно створюється проблемне питання, на якому побудована подальша сумнівна аргументація.

Автор нарративу «*Borsch & Bulgakov ours, Brezhnev & Bolsheviks theirs: American propaganda is driving Ukraine’s ridiculous cultural war with Russia*» звертається до читачів не тільки з пропозицією посміятися над штучно вигаданою ним же проблемою, він також звертається до читачів з альтернативними питаннями, що дозволяє виокремити наступну стратегію.

Стратегія звернення до аудиторії з питаннями закритого типу

Історичний термін Київська Русь використовується в структурі альтернативного питання в переліку інших питань. Особливістю альтернативного питання є те, що читачу пропонується закритий вибір: читачу пропонується обрати тільки між двома альтернативами, що кардинально звужує та спотворює сутність проблеми. Прикладів подібних альтернативних питань закритого типу, поставлених на виразно пропагандистському ґрунті, в аналізованих публікаціях багато:

Is Kievan Rus the common civilizational cradle of Russia and Ukraine, or does Ukraine monopolise on the history?

Was the Pereyaslav Agreement in 1654 a reunification of Russians and Ukraine that led to more than three centuries of common statehood, or a Russian annexation of Ukraine?

Was the Holodomor famine the result of failed policies by a Georgian dictator or a deliberate “genocide” by Russians?

Were Stepan Bandera and the OUN fascists and Nazi collaborators or “freedom fighters”?

Should the common Soviet history be celebrated or condemned? Is Russia a brotherly nation or an imperialist neighbour? [14].

Аналіз альтернативних питань, які пропонуються автором нарративу, привертає також увагу до питання адресату статті. На думку Дж. Томпсона, сьогодні масовість медіа-продукції полягає в кількості запропонованої продукції диференційованому споживачу [Thomson, с. 12]. Аналіз адресата альтернативних питань свідчить, що хоча ці питання спрямовані на англомовних читачів, проте очікується, що такі читачі добре обізнані з історією та культурою України. Про це свідчить використання таких лексичних одиниць, які використовуються без пояснення їхнього значення, зокрема *the Pereyaslav Agreement in 1654, Stepan Bandera, the OUN, the Holodomor famine*.

Стратегія апелювання до авторитету

У дискусії з опонентами автори нарративів на платформі RT використовують відому стратегію апелювання до авторитету (*argumentum ad verecundiam*). У статті “*Writer Nikolay Gogol, born in what is modern-day Ukraine, has been stolen by Russia through propaganda, says Minister in Kiev*” наводиться теза українського політика Смешка І.:

Earlier, Kiev's secret service head Colonel General Igor Smeshko claimed that the former Russian Empire was actually a Ukrainian Empire [18].

Автор нарративу використовує стратегію апелювання до авторитету (*argumentum ad verecundiam*), використовуючи цитату тенденційного російського сенатора А. Пушкова, де він заперечує існування держави України. Проте валідність тверджень Пушкова підкріплюється тільки твердженням, що він є *influential*:

In response, influential Russian Senator Alexey Pushkov said that Ukraine is only in its modern-day form because of the collapse of the USSR.

"Ukraine has never existed – even in myths and legends," he wrote. "These cities and lands are a legacy of the USSR and a gift from Lenin" [18].

Стратегія свідомого руйнування зв'язків між фактичним історичним образом та його сучасним функціонуванням

На прикладі маніпуляції значенням Герба України (Тризуб) можна виразно побачити *стратегію свідомого руйнування зв'язків між фактичним історичним образом та його сучасним функціонуванням*. Історичні факти подаються в такому ідеологічно-пропагандистському контексті, що, не руйнуючи історичний факт, прагне позбавити легітимності будь-яке застосування такого історичного факту в іншій історичній площині. У статті <https://www.rt.com/news/478734-ukraine-trident-uk-terrorism/> 'Beyond outrageous': Ukraine furious after UK adds its coat of arms to list of 'extremist' symbols in anti-terror guide» спочатку визнається, що тризуб є гербом України, який бере свій початок із часів Київської Русі:

«The symbol is believed to date back to the times of the Kievan Rus' – and specifically to Prince Vladimir the Great, a tenth-century ruler of the state that later gave rise to Ukraine as well as Russia and Belarus» [13].

Проте далі у статті символ тризуба довільно асоціюється виключно з тим, що автори публікації без жодних аргументів вважають «ультраправими рухами неонацистського спрямування»:

«The symbol has also grown increasingly popular among Ukrainian ultranationalists, however, whose influence over the country's politics grew following the West-backed 2014 Maidan coup, which led to armed conflict in the eastern regions of the country. The Trident is now a regular feature of marches

organized by Ukraine's far-right groups, including the notorious neo-Nazi Azov Battalion» [13].

Таким чином, у свідомості некритичного читача за допомогою жонгливання цілим набором тригерних слів має сформуватись асоціація тризуба, який є офіційним Малим Гербом України, із виключно радикальною ідеологією. Ефект витіснення історичного зв'язку між 'тризубом-символом часів Київської Русі' та 'тризубом-гербовим символом України' штучно сконструйованим зв'язком цього символу з довільно обраною політичною ідеологією чи практикою підсилюється завдяки послідовному розташуванню цих концептів у тексті безпосередньо один за одним, що покликано наголосити на їхній нібито взаємопов'язаності.

Підсумовуючи, можна зазначити, що перед авторами тенденційних публікацій, розміщуваних на таких медійних платформах, як RT, постає складне і суперечливе завдання: як довести «правонаступництво» Російської Федерації як нібито єдиної легітимної спадкоємиці Київської Русі, якщо навіть у назві середньовічної держави, яку намагається привласнити російський політикум, вживається прикметник «Київська» – тобто, держави, яка розбудовувалась саме навколо Київського князівства. У дискусійному дискурсі основною стратегією авторів наративів на платформі RT стає стратегія атаки на опонента, за допомогою якої маскується факт відсутності доказової аргументації, а також змішування, перекручування та довільна інтерпретація історичних явищ, розраховані на брак критичних навичок сприйняття інформації в уявного адресата.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Барб'єра Я., Перегінець К.* Історія ХХ ст. в європейських ЗМІ: Дослідження медійного наративу щодо подій, які мають вплив на роль України у світових процесах // Український інститут, 2020. URL: <https://ui.org.ua/sectors/doslidzhennya/european-media-research/>.
2. *Белова А. Д.* Комунікативні стратегії і тактики: проблеми систематики // Мовні і концептуальні картини світу. Київ, 2004. 10. С. 11–16.

3. *Дмитрук О. В.* Маніпулятивні стратегії в сучасній англомовній комунікації (на матеріалі текстів друкованих та Інтернет-видань 2000–2005 років): дис ... канд. філол. наук. Київ, 2006. 228 с.

4. *Лебедева Ю.* Внесок М. Грушевського у дослідження історії становлення та розвитку Київської Русі як держави українського народу / Ю. Лебедева // *Істориографічні дослідження в Україні*. 2014. 25. С. 240–254. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Idvu_2014_25_15.

5. *Eemeren F. H., van.* A Systematic Theory of Argumentation: The Pragmatic-Dialectical Approach. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. 216 p.

6. *Hess-Luttich E. W. B.* (Pseudo-)Argumentation in TV-debates // *Journal of Pragmatics* 2007. Vol. 39. P. 1360–1370.

7. *Hoskins A.* New Memory: Mediating history, *Historical Journal of Film, Radio and Television*. 2001. Vol. 21, № 4. P. 333–346. URL: <https://doi.org/10.1080/01439680120075473>.

8. *Luginbuhl M.* Conversational Violence in Political TV debates: Forms and Functions // *Journal of Pragmatics*. 2007. Vol. 39. P. 1371–1387.

9. *Miazhevich G.* Nation Branding in the Post-Broadcast Era: The Case of RT // *European Journal of Cultural Studies*. 2018. 21 (5). P. 575–93.

10. *Thomson J.* *The Media and Modernity: A Social Theory of the Media*. Stanford: Stanford University Press, 1995. 324 p.

11. *Weaver D.* Agenda Setting, Framing, and Priming // *Journal of Communication*. 2007. 57. P. 142–147.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

12. *Путін В.* Про історичну єдність росіян та українців. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/66182>.

13. ‘Beyond outrageous’: Ukraine furious after UK adds its coat of arms to list of ‘extremist’ symbols in anti-terror guide. *Russia Today (RT)*. 20.01.2020. URL: <https://www.rt.com/news/478734-ukraine-trident-uk-terrorism/>.

14. *Diesen G.* Borsch & Bulgakov ours, Brezhnev & Bolsheviks theirs: American propaganda is driving Ukraine’s ridiculous cultural war with Russia. *Russia Today (RT)*. 8.04.2021. URL: <https://www.rt.com/russia/520471-propaganda-ridiculous-cultural-war/>.

15. *Diesen G.* Has the West lost Russia? ‘European’ identity is collapsing in the continent’s largest country, with the youth leading the charge – RT *Russia & Former Soviet Union*. *Russia Today (RT)*. 25.03.2021. URL: <https://www.rt.com/russia/519115-european-identity-collapsing-youth/>.

16. *Diesen G.* Russia needs liberals in politics, but failure of Navalny movement shows futility of street protests & reliance on foreign backers. Russia Today (RT). 27.04.2021. URL: <https://www.rt.com/russia/522231-liberals-politics-navalny-failure/>.

17. *Robinson P.* Western pundits believed post-Maidan Ukraine would serve as an ‘example’ for Russia – in reality, it’s become a cautionary tale. Russia Today (RT). 6.02.2021. URL: <https://www.rt.com/russia/514702-west-ukraine-example-maidan/>.

18. *Tickle J.* Writer Nikolay Gogol, born in what is modern-day Ukraine, has been stolen by Russia through propaganda, says Minister in Kiev. Russia Today (RT). 3.04.2021. URL: <https://www.rt.com/russia/520041-writer-gogol-stolen-propaganda/>.

Moiseienko O. Yu., Doctor of Philological Sciences, Professor
ORCID ID: 0000-0002-6262-9678

Mazin D. M., Candidate of Philological Sciences (PhD),
Associate Professor
National University of Kyiv-Mohyla Academy (Kyiv)
ORCID ID:0000-0002-1487-269X

MANIPULATING THE IMAGE OF ‘KYIV RUS’ IN ENGLISH-LANGUAGE PUBLICATIONS OF *RUSSIA TODAY* (RT) MEDIA RESOURCE

The article presents the results of the first analysis of linguistics strategies in representing and manipulating with the image of the medieval state “Kyivan Rus” in English-language publications of the Russia Today (RT), a multilingual Russian media resource propagating ideological views of the contemporary Russian state. The claims of the neoimperial Russian discourse to exert an exclusive historical and political right over the ancient state of Kyivan Rus has been revealed. The application of the relevant media frames helped to identify linguistic and rhetorical tools aimed at building the planned ideology and ruling the reception of non-critical readers. The conducted analysis of the narratives based on the main contexts of using the image of “Kyivan Rus” in RT-publications helped to discover the list of the basic language strategies of manipulation with historical concepts, in particular the strategies of attacking and insulting the opponent, argumentum ad authority, dominating close-ended questions, or imposing forged relations between the signifier and its far-fetched

interpretation. The context of the contemporary Russia and the context of the contemporary Ukraine were distinguished in the RT's publications on Kyivan Rus. The research analysis confirms a targeted use of rhetorical tools by Russian media in order to voluntarily disrupt the historical discourse for neo-imperial objectives. The implemented study has also helped to clarify the immense difficulty of the Russian ideologists to prove their unique possessive legacy over the Kyivan Rus state, which is the direct predecessor of the Ukrainian state. The latter explains the aggressive and abusive nature of the publications in the Russia Today, undoubtedly oriented at non-critical readers. Further analysis of other English-language media messages will be useful to deepen the understanding of the exploited linguistic and rhetorical strategies in the contemporary ideological and political discourse.

Key words: *Kyivan Rus, media frames, narratives, language strategies, Russia Today.*

Дата надходження до редакції – 29.07.2021

Дата затвердження редакцією – 12.08.2021